

בבא מציעא עה

ADDENDUM

משה שווערד

1. חדושי הריטב"א מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

לא יאמר אדם לחברו הלויני כור חטים ואני נותן לך לגורן אבל אומר לו הלויני עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח. דעת הגאונים ז"ל והרמב"ם ז"ל דכולה מתני' בשיש לו ואפילו הכי קתני רישא דאסור ללות סאה בסאה לזמן קבוע, ולא התירו אלא בדאיכא תרתי שיש לו ובלא קביעות זמן א"נ שאין לו ויצא השער ובלא קביעות זמן, והיינו דלא אשכח היתירא בסיפא אלא באומר עד שיבא בני או עד שאמצא מפתח, ואפילו בשיש לו ובלא קביעות זמן דוקא סאה בסאה אבל סאה ביותר מסאה אסור לעולם, ודוקא בתורת הלואה אבל בתורת זביני מותר לפסוק אפילו בקביעות זמן כשיש לו או כשאין לו ויצא השער ויכול למכור שוה מאתים במנה כשיש לו ואפילו בקביעות זמן, כל זה שטת הגאונים והרמב"ם וכן דעת רש"י והתוספות, אבל מרי ז"ל היה אומר דרישא דמתני' בשאין לו אבל כשיש לו מותר ללות סאה פירות בסאה אפילו בקביעות זמן, והא דקתני סיפא הלויני עד שיבא בני לאו משום דליכא קביעות זמן הוא דקתני לה אלא למימר דהא חשיב יש לו ממש ללות עליו ואף על פי שלא היה יכול ליתנו עכשיו, ולא הבנתי דברי רבינו ז"ל, ודכ"ע כל שיש לו פקדון ביד אחרים אלא שאינם בעיר הפירות או הנפקדין יש לו חשיב והיינו דומיא דעד שיבא בני.

2. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ג הלכות ריבית סימן קסב

הערה ל'

לשון הרמ"א יש מי שאומר דמותר ללוות ככר לחם בככר לחם כמטבע של כסף דמאחר דדבר מועט הוא לא קפדי בנ"א להדדי בזה, מה שייך היתר דהלוואת מטבע כסף במטבע כסף להיתר דככר לחם בככר לחם, דבכסף לשלם כסף ליכא כלל ענין ריבית מאחר דאין להן כלל ענין יוקר וזול כמפורש לעיל דף מ"ד בפרש"י דבטבעא ליכא יוקר וזול אלא בהפירות והוא מוכרח בפירוש הגמ' בהחלוקים בהמטבעות גופיהו מי הוא הטבעא אם דהבא או כספא, ובככר לחם על ככר לחם שאיכא יוקר וזול לא שייך זה דודאי איכא ענין ריבית אלא דמאחר דדבר מועט הוא לא קפדי בנ"א להדדי בזה כמפורש ברמ"א, וכן הוא בתוס' דף ע"ה ד"ה וכדברי ולחד טעם לרב האי גאון שהביא הנ"י ובבעה"מ, וא"כ לא היה שייך להזכיר דמותר ככר לחם כמטבע של כסף כיון שלא דמו אהדדי כלל ולעצם הדין שמותר הרי נקט בככר לחם בפירוש בלא דמיון ומשל למטבע דכסף, ובטור וב"י לא הוזכר דמיון זה, ופלא שלא עמדו רבותינו מפרשי הש"ע בזה.

ונראה שלרמ"א לא ניהא ליה לפרש בטעם שהוא דבר מועט מטעם דסתם בנ"א אפילו המקפידין מחלי על דבר מועט ונותנין שלא בתורת ריבית, שנמצא שהלל שאוסר הוא משום שסובר דסתם בנ"א הם מקפידין על דבר מועט ולא מחלי על מה שנתייקר כדכתבו התוס' כאן בטעם ראשון ובשבת דף קמ"ט ד"ה בני כתבו רק טעם זה שהוא כמחלוקת בענין מציאות שהוא דחוק, שלכן פי' כטעם שני שבתוס' שכתבו שהוא פי' הקונטרס, דאפילו לא מחלי איכא למימר דטעמא דרבנן דשרו לפי שלא החמירו באיסור סאה בסאה כל כך לאסור אפילו כפרות כדפי' בקונטרס אבל לא כתבו טעם ע"ז, והיה קצת משמע דכיון שהוא מצוי תמיד הלוואות כאלו וא"א ליהרר ולעשות דמים הוא כדבר שאין יכולין לעמוד בה שלא רצו לאסור וגם אולי אין יכולין לאסור, עיין בע"ז דף ל"ו, דלכן לא הוצרכו לפרש טעם ואף שנמצא שהוא חלוק לא בטעם אלא בין רב למעט שייך לחלק באיסורין דרבנן דהם אמרו והם אמרו, אבל גם זה לא נראה להרמ"א דלא משמע שיהיה מצוי כל כך בסתם אינשי אלא בבני חבורה כדאיתא בתוס', וגם אם מטעם דהוא כלא אפשר לעמוד לא גזרו בהלאוה המצויה כזו לא היה לו להלל לחלוק בזה.

ולכן מפרש בכוונת רש"י דלא מתחשבין אינשי להלוואות קטנות המצויות כאלו דככר בככר וכה"ג במעט מלח במלח לחשבון שיוי כסף לומר בשעת הלוואה שלותה לחם השוה כסף כך וכך ובשעת תשלומין לומר ששלמה לחם השוה כך וכך שאם יוקרו ויוזלו יתחשב להם שאיכא חלוק בין ההלוואה להתשלומין, אלא דכל חשבונם הוא על משקל מלחם לבד וכדומה כמו שלא היה כלל ענין מטבע בעולם, שכל החשבון היה אז על דבר זה בלבד על ענין איכותה וענין כמותה ולא היה ממילא בזה ענין יוקר וזול כלל, ולענין דברים אלו המצויין תמיד אצל על אדם ומצויין ללוות זמ"ז הוא כליכא ענין מטבע לחשבונן בהלוואתם, וא"כ הוא ממש כהלוואה מטבע כסף בכסף שההיתר הוא משום שליכא ענין יוקר וזול כלל. ומה שמסיק הרמ"א גם דמאחר דדבר מועט הוא לא קפדי בנ"א

להדדי בזה, הוא משום שאם היה דבר השווה הרבה שהיוקר והזול היה אפשר לשינוי גדול סובר שבדאי לא היה שייך שלא להתחשב בשיווי הדמים מצד טבע דאינשי, וא"כ מפרש טעם זה גם בלשון הנ"י בשם הראב"ד בטעם שני שכתב משום דלא קפדי שכנים בהא מלתא ולא הזכיר משום דמחלי, ובטעם הראשון שכתב משום דמלתא זוטרתיה היא ושכיח לאוזופי חזא מחברתה הוא משום דלכן הוא כאין יכולין לעמוד בה, דאם היה מלתא דקפדי לא היה דבר קשה לעמוד בזה דגם בעצמם היו נזכרין בזה, ואולי הוא כטעם ר' האי גאון דלכן הוא כשער שבשוק דאם אין לזה יש לזה.

3. שו"ע יו"ד סימן קס

(ט) לא יעשה מלאכה לחבירו על מנת שחבירו יעשה עמו אח"כ מלאכה שהיא יותר כבדה. ואפילו לעשות עמו אותה מלאכה עצמה, אסור אם הוא בזמן שהיא יותר כבדה, כגון שזה מנכש. (פ"י תולש העשבים הרעים מתוך הטובים) עמו בגריד וזה מנכש עמו ברביעה: הגה - ואם אחד מלוה מעות לחבירו על זמן מה כדי שיתזור וילוהו פעם אחרת כזמן הראשון, יש אומרים שאסור (מרדכי ס"פ א"נ ותשובת הרא"ש כלל ק"ח סי' ט"ז) ולא דמי לעושה עמו מלאכה וחוזר ועושה עמו, דגבי הלוואה שכר הלוואה הוא נוטל. וי"א דמותר אם אינו מלוה לו לזמן ארוך יותר ממה שהלוהו. (ב"י בשם ס"ה ומרדכי בשם מהר"מ) (ועיין לקמן סימן קע"ז):

4. הערות הגר"ש אלישיב מסכת בבא מציעא דף עה עמוד א

ת"ח מותרים ללוות זה מזה בריבית. יש ראשונים שמתירים אף לקצוץ כמשמעות הגמ' ששמואל לוח ק' פלפלין בק"כ. ויש סוברים שאסור, אלא דשמואל אמר ק' בק"כ אם ארצה. והרמב"ם כתב שאסור לקצוץ כלל, ואפשר שהיתה לו גירסא אחרת. ומ"מ מסתייע מלשון הגמ' דמותרים ללוות ולא "להלוות". ולפ"ז הוי ריבית מאוחרת, ורק זה מותר לת"ח. והנה בריבית מאוחרת יש מחלוקת ראשונים אם אסור סתם או דוקא כשאומר שמשלם יותר בגלל המתנת המעות. ורמב"ם ס"ל שאסור רק כשמפרש כן, וקשה א"כ מאי נ"מ בת"ח והא לכו"ע שרי בכה"ג, וי"א שסתם אנשים צריכים לחשב להדיא בלבם שלא יהא משום המתנת מעות, ות"ח א"צ דממילא הוא כן וצ"ע.

5. דף על הדף מסכת בבא מציעא דף עה עמוד ב

בגמ': מנין לנושה כחבירו מנה ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור כו' ת"ל נשך כל דבר אשר ישך אפילו דיבור אסור.

כתב בשו"ע הרב (הל' רבית סעיף ט') שמצד איסור רבית דברים אסור לו להלוה לקלס ולשבח להמלוה בפניו, או להודות לו ולהחזיק לו טובה על ההלוואה, או לברכו על זה. ואם צריך לבקש מהמלוה שילוה לו, או שירחיב לו את הזמן, מותר לו לבקש רק בדברי תחנונים שירחם עליו וכדו', ולא ישבחנו או יקלס אותו ולא יחניף אליו עכתו"ד. כתב בארחות צדיקים (שער החנופה) שמותר לו להלוה להחניף להמלוה כדי שלא יחלצנו. וקשה הא יש כאן משום רבית דברים. ותירץ בספר ברית דברים. (פרק י"א או"ק ס"ה) דהתם איירי רק לענין שלא ילחץ אותו, אבל כדי שירחיב לו זמן להדיא אסור.

פוסקי זמנינו נחלקו אם שרי לו להלוה לומר למלוה "תודה", שיש אוסרים משום רבית דברים, ויש מתירין משום שאין זה החזקת טובה אלא רק דרך כבוד ונימוס (עיין בס' דעת רבית סי' ק"ס סעיף י"ב).

בדרכי תשובה (סי' ק"ס ס"ק פ"ח) הביא משו"ת ערך שי שאסור לו למחבר ספר לכתוב תודה בתוך הספר למי שהלהו מעות עבור הדפסת הספר, די שבו משום רבית דברים. ואף שהבאנו לעיל משו"ע הרב שרבית דברים אסור רק בפניו, ומשמע דשלא בפניו שרי, צ"ל דהדפסת הספר הוה כפניו. ובשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' פ) כתב שלא יכתוב בלשון תודה, אלא כסיפור דברים שהוא יבורך מן השמים.

בשערי דעה יו"ד ריש סי' קס"א הביא ראיות דריבית דברים אסור מן התורה עיין שם בדבריו, אבל הרבה אחרונים חולקים וסוברים שאינו אסור רק מדרבנן.

כולל הלכה ורפואה – מעניי הישועה

להזמין לסעודת ברית, אדם שלא ישרים את התענית למחרת

שאלה

כתב הרמ"א (סימן תרפ"ב) שאם חל פורים ביום א', שמתענין ביום ה' שלפניו, והל בו ברית מילה, מותר לאכול על המילה, ולמחר ביום ו' יתענו האוכלים. וכתב המשנ"ב (סק"ז) שכל האנשים הקרואים להסעודה, מותר להם לאכול, ואפילו יותר מעשרה, ואפילו בשחרית מותרים לאכול, אכן כולם צריכין להתענות למחר, ויש חולקים, אכן כתב הפמ"ג שהמיקל לנהוג כדעת הרמ"א לא הפסיד. ויש להסתפק הרוצה להקל כדעת הרמ"א, ולעשות את הסעודה ביום הענית אסתר נדחה, אם מותר להזמין לסעודה אדם, שהוא יודע שלא ישרים את התענית ביום ו'. צדדי הספק: האם נאמר כיון שעכשיו הרי מזמינו לאכילת מצוה שהיא היתר גמור, ומה שלמחרת לא יצום אין זה בגללו, אלא חטא של עצמו הוא, או שמא מאחר והמזמין הוא זה שגורם למזמין לאכיל ביום ו', א"כ עובר בלפני עור. ועוד יחכן שאם אינו מתכוון להשרים את התענית ביום ו', אין לו היתר לאכול ביום ה'?

קודם שנבא להשיב על שאלה זו, יש להסתפק בעוד ספק, שנמוצה מאד בזמנינו.

לנסוע עם נהג יהודי בערב שבת כשברור שיתחיל שבת

יש להסתפק אם מותר לנסוע עם נהג יהודי בערב שבת בשעה מאוחרת, מבני ברק לירושלים, כאשר ברור שהנהג יחלל שבת, ויחזור לעיר מושבו, האם נושבו הדבר ללפני עור, או שמא כיון שעכשיו הוא נוסע עמו בהיתר אין בזה לפני עור. עוד יש סברא להקל בזה, כיון שהנהג הזה ממילא מתחיל שבת, ואם לא יסע בגללו יסע בגלל אדם אחר?

תשובה

נאמר בבבא מציעא (דף ע"ב) אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא בעדים, עובר משום 'ולפני עור לא תתן מכשול', וריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו. הרי לפנינו שאע"פ דבשעת ההלוואה נותן המלוה ללוה מעות של היתר, אלא שבשעת הפרעון קיים חשש שמא יכפור הלוה, בכל זאת יש בזה משום לפני עור, חר"ן שאף בדבר שיש חשש שלאחר זמן יצא מזה איסור, כבר עכשיו הוא עובר בלפני עור.

והנה הפלפולא חריפתא (שם ס"ק ק') כתב שיש להביא ראיה מהא דריש לקיש לא אמר 'אף גורם קללה לעצמו', אלא קאמר בלשון פלוגתא, ש"מ דלא ס"ל לריש לקיש הך דלפני עור, וטעמיה דסבר דלא אמרה תורה אלא לאזהר שהוא עור באותה שעה שנותן לפני המכשול, כפשטיה דקרא, דומיא דרבית דבאותה שעה שמלוה ברבית, הוא קוצץ הרבית ונכשל באיסור, יע"ש. ולדבריו אף בעניינינו אינו עובר על לפני עור.

אלא שמתלבט שבש"ע (תו"מ סימן ע"א) כתב שיש בזה אף משום 'לפני עור', כמו שכתב הפלפולא חריפתא עצמו בסוף דבריו, ו"ל עוד שכל דבריו אינו אלא כאשר יש ספק אם יצא מזה איסור, דומיא דהלואה שלא בעדים דיתכן שהמלוה יחזיר את החוב, וכמו שכתב הריטב"א בעבודה זרה (דף סג ע"א) על הא דאמרו התם שאומר אדם לחמרו ולמפעליו, צא ואכלו בדינר זה, צאו ושתינו בדינר זה ואינו חושש, לא משום שמא יקחו פירות שביעית מן השוק, ולא משום מעשר, אם יקחו שאינו מעושר ונמצא זה מאכילן, והקשה הריטב"א: ואם תאמר ולמה אינו חושש בעמי הארץ אלו, משום לפני עור לא תתן מכשול, ויש לומר דמהכא שמעינן, דכל שאין אנו נותנין לו האיסור עצמו, והדבר ספק אם יקח איסור אם לא, אין בו משום לפני עור, אפילו לגבי ישראל.

אלא שכבר נחלקו בזה הב"ח והמג"א, והנה כתב השו"ע (סימן קסט"ב) לא יחן לאכול אלא למי שיודע בו שיברך. וכתב המג"א (סק"ו) דאם יודע בודאי שלא יברך אסור, והב"ח כתב דדוקא בנשילת ידים אסור, דתיכף בשעה שנותן לו לאכול עובר משום לפני עור, אבל בכרחה בשעה שנתנו אינו עובר, ואם אחר כך לא יברך מה עלינו לעשות.